



Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

LIVSERINDRINGER

AF

V. FALBE HANSEN

TRYKT SOM MANUSKRIFT

KØBENHAVN

TRYKT HOS J. JØRGENSEN & CO. • IVAR JANTZEN

MCMXXIX

LIVSERINDRINGER

LIVSERINDRINGER

AF

V. FALBE-HANSEN

TRYKT SOM MANUSKRIFT

KØBENHAVN

TRYKT HOS J. JØRGENSEN & CO. • IVAR JANTZEN

MCMXXIX

JEG er født 24. September 1841 i Odense i en Ejen-
dom paa Vestergade, som tilhørte min Fader, —
for faa Aar siden stod den endnu uforandret. Jeg
fik Navnet Vigand Andreas Falbe efter min Faders
Principal og Ven Herredsfoged Falbe i Odense Her-
red. Mine tidligste mere bestemte Erindringer gaa
tilbage til jeg var ca. 3 Aar. — Den første Erindring
om en mere notabel Begivenhed er om Kronprins
Frederik (Frederik VII), der var Guvernør over Fyn.
Han gjorde en Festmiddag paa Slottet i Odense, og
efter den spadserede jeg med min Barnepige (det
var gamle Marie) i Slotshaven. — Prinsen, der sad
udenfor Slottets Havestue, kaldte mig hen til sig, og
jeg red Ranke paa hans Knæ og snakkede med
ham. Jeg var dengang 4 Aar. Det staar tydeligt for
min Erindring, og det har maaske bidraget til, at jeg
altid har haft en Forkjærlighed for denne venlige,
folkelige Konge. — Fra den store Begivenhed i mine
Barneaar Krigen 1848—50 har jeg kun enkelte Erin-
dringer. Jeg erindrer »Dragonerne« fra 6te Dragon-
regiment, da de red ud fra Odense i 1848, begejstre-
de og svingende med Sablerne. (De Gamle sagde, at
det var den gale Ritmester Würtzen, der havde trak-
teret dem med Brændevin.) Og jeg erindrer Svens-
kerne, der kom for at hjælpe os i 1849. Jeg mindes
efter Slaget i Fredericia et uafbrudt Vogntog, der
førte Saarede fra Slaget. — Ogsaa enkelte kuriøse

Erindringer. Der blev oprettet et Frikorps — »Odense Frivillige«; og der blev dannet et Frikorps af Bønder; jeg saa dette Bondekorps opstillet paa Vestergade i Odense. Folkene var bevæbnet med Leer, som var rettet lige ud, og min Fader forklarede mig, at Bønderne skulde høste Hovederne af Tyskerne. Det var vel en Efterligning af de polske »Lemænd«. Saa vidt jeg ved kom de danske »Lemænd« dog ikke med i Krigen. »Odense Frivillige« var derimod med bl. a. i Kampene paa Dybbøl. — En anden Episode fra 1848 var vor Indkvartering; vi havde en halv Snes Mand i Indkvartering, de boede i vort Baghus; en Dag kom en af vore Piger skrigende ind, alle vore Soldater laa dræbte, svømmende i Blod; der blev stor Opstandelse, Lægen blev kaldt, og det viste sig, at en af Soldaterne havde faaet fat i en Pincet, og med den havde de aareladt sig og laa nu besvimed. Saavidt jeg ved kom de dog alle til Live igen. Aareladning var jo dengang meget almindelig, det blev benyttet ved alle Leiligheder; siden er man maaske gaaet for meget til den modsatte Yderlighed og har saa godt som helt afskaffet dette dog ved adskillige Sygdoms- tilfælde ret gode Lægemedel. — Iøvrigt staar Krigsaarene 1848—49—50 for mig som i en Taage fra hvilken kun enkelte Begivenheder, som de ovenstaaende træder tydeligt frem for mig.

Livet i vort Hjem var tarveligt, uagtet Fader var en velstillet Mand, der hørte til »Byens bedre Kredse« — han havde bl. a. været »Stænderdeputeret« (i 1847 tror jeg), som den Gang overvejende toges blandt Byens »Bedsteborgere«.

Vi havde en god og rummelig Bolig, men »Monteringen« var tarvelig undtagen i »Salen«, som ikke brugtes til daglig. — Vi havde 3 eller 4 Tjenestefolk, men Husholdningen var ogsaa helt anderledes og mere omfattende end nutildags, det var næsten en Landhusholdning; vi havde 2 eller 3 Køer, der om Sommeren græssede paa Byens Fællede, og hvad der brugtes i Huset af Madvarer indkøbtes til Forsyning for længere Tid — et helt Svin, Smør i Tøndevis, flere Faarekroppe o. s. v. Arbejdet i Huset blev der ved langt større, og der maatte holdes flere Tjenestefolk. Kosten, som vi fik, var solid og rigelig, men yderst tarvelig, og Beklædningen saa billig som vel mulig. Fornøjelser, der kostede Penge, kendte vi ikke noget til, hverken Børnene eller de Voksne. Selvskabeligheden var ringe og meget beskedent. Det var ikke alene i vort Hjem, at Livet førtes saa tarveligt, det var overalt i alle Kredse. Folket var forarmet ved de store Krige i Napoleonstiden, de havde kostet enormt, og maaske ligesaa meget var gaaet med til det Luksusforbrug, der fulgte med Papirpengene, Prisstigningen og den nominelle Forøgelse af Indtægter og Formue, som derved fremkom. Folk syntes, at de var bleven rigere, medens de i Realiteten var bleven fattigere. Denne Svindel vedblev til 1813 med Pengereduktionen og delvis til omtrent 1818, da de forandrede Konjunkturer begyndte at vise sig. Jeg skal ikke komme nærmere ind herpaa, det er Forhold, som jeg har omhandlet andre Steder i mine Skrifter (saaledes i Danmarks Statistik, 3. Bind, og i min Bog om Landboreformerne).

Da Konjunkturerne paa Verdensmarkedet efter Krigen gik imod os, og da den nominelle Prisstigning blev afløst af Prisleilighed, da Omsætning og Forretning led under Valutaens Bedring, vaagnede man op som efter en Rus, alle Indtægter og Lønninger gik nedad og Formuerne svandt bort. De faste Ejendomme stod reelt uforandret, men deres Værdi faldt, og den disponible Kapital, Pengekapitalerne, var som forsvunden. Dette var det, der fremtvang en Tarvelighed, Smaalighed og Sparsommelighed i alle Samfundsklasser, som vedblev gennem en hel Menneskealder, og som vi, bl. a. i adskillige Rejseberetninger fra Udlændinge, der besøgte Danmark, ser omtalt med Undring. Det vedblev, omend aftagende, indtil efter 1850. Men det var denne Tarvelighed og Sparsommelighed, som lidt efter lidt løftede Staten og Folket op fra Armoden, — Regeringen formindskede Statsgælden og nedsatte samtidig de høje og trykkende Skatter, standsede med Luksusudgifter, og et nyt liberalt Regeringssystem indførtes; men foreløbig gik Handel og Industri og hele Levemaaden i det gamle overlevede Spor.

Som en Type paa den gammeldags Forretningsmaade skal jeg fortælle lidt om en af de store Købmænd, som i min Barndom boede ved Siden af os.

Købmandsejendommen bestod af flere Bygninger og Gaarde og Pladser, den ene bag den anden. I Forhuset var Butiken og Familiens Bolig, begge højst tarvelige og indskrænkede, bagved laa Gaarde med Stalde og Pakhuse og Tømmerpladser, og bagerst var der et Bryggeri og et Brændevinsbrænderi.

deri. I Butiken solgtes alle Slags Varer, fra Kolonial- og Manufakturvarer til grove Varer som Jern, Sild, Klipfisk, Tjære m. m.; bagved Butiken laa Købmandens lille Kontor med Papirer, Regnskaber og Pengeskab m. m., ved Siden deraf var Værelset, hvor man modtog Bønderne og beværtede dem. Bønderne, som kom til Byen, tog ind til Købmanden som til et Hotel, Vogne og Heste blev anbragt i Gaard og Stald, selv kom de ind i Butiken og afleverede deres medtagne Varer, en Tønde Korn, et Stykke Smør i et Tørklæde, nogle Æg o. s. v. Smørret blev kastet ned i en stor Tønde, der til Stadighed stod i Butiken, og naar Tønden paa den Maade efter nogen, ofte længere, Tids Forløb, var bleven fuld, blev hele Indholdet i alle dets forskellige Kvaliteter, godt og slet, friskt og gammelt, æltet sammen i Fjerdinger og ved Lejlighed eksporteret til Norge, hvor Firmaet havde sin Hovedforbindelse. Det var en fæl Kvalitet Smør, der kom ud af det — »Mastesmør«, som det kaldtes; men Nordmændene var ikke kræsne. De andre Produkter, som eksporteredes, Korn, røget Flæsk m. m. var ligeledes af tarvelig Kvalitet. Kornet var fugtigt og fuld af Urenhed — det solgtes i Udlandet under Navn af »Skidensæd«. Firmaet havde som sagt sin Hovedforbindelse i Norge; det var Næs-Jernværk. Jernet derfra var vel anset, og de fynske Bønder vilde helst have »Næs-Jern«. Det norske Jern og Træ og Fisk m. m. blev ombyttet med danske Landbrugsartikler, og Udvekslingen skete ved Hjælp af smaa »Yakter«, som til Stadighed sejlede mellem Odense og Norge. Ogsaa mellem Købmanden og

hans Kunder, de fynske Bønder, var Handelen noget af en Bytteforretning, Bønderne kom ind med deres Produkter, afleverede dem til Butiken og fik saa Varer — Jern, Tømmer, Kolonialvarer m. m. — i Bytte. Var der et Overskud paa Bøndernes Side, blev det sædvanligvis ikke udbetalt, men blev staaende til Forrentning hos Købmanden, der paa den anden Side jævnlig ydede Bønderne Kredit. Paa den Maade blev Købmanden til Bankier for Bønderne. Det var ofte en meget formløs Forbindelse, et Tillidsforhold, der udstraktes ogsaa til andre Omraader og havde noget ret tiltalende ved sig, men det egner sig jo ikke for moderne Handelsforretninger, og efterhaanden som Handelen moderniseredes og der kom Sparekasser og Banker, sejledes de gammeldags Købmandsforretninger agterud og ophævedes eller forandredes lidt efter lidt. Den Købmand, jeg har omtalt, var en høj, mager Mand, rolig og langsom i al sin Færd, tarvelig og sparsommelig til det Yderste, klædt i gamle, udslidte, lappede Klæder, med Træsko paa Fødderne, og dog var han en, efter Datidens Forhold, rig Mand. Det fortæltes om ham, at naar han følte sig uvel, spiste han som Medicin en Spegesild, som han først dypede i Tjæretønden; Rigtigheden heraf tør jeg dog ikke indestaa for.

Paa lignende Maade og omtrent i samme Tidsrum gik det med Industrien; den bestod næsten udelukkende af Smaahaandværkere, men blev efterhaanden udvidet og specialiseret, og Fabrikerne kom frem. Ogsaa Landbruget gik godt fremad, og den gammeldags Bonde blev Landmand og mer eller mindre moder-

niseret. Alt dette gav livligere Omsætning, forøget Velstand, rigeligere disponibel Kapital og større Livsfordringer. Det var især efter 1850 at denne Forandring og Modernisering af Livet gik for sig, og Hovedgrunden hertil var den Frigørelse for alle Skranker, som kom i de følgende Aar; det var Næringsfriheden, Handelens Frigørelse, Arbejdets De-ling og Specialisering o. s. v., der skaffede Mulighed for at de store tekniske Opfindelser kunde bringes til Anvendelse: Maskindrif, Dampskibe, Jernbaner o. s. v. Det stod i Forbindelse med og skyldtes til- dels den politiske Frigørelse med Grundloven af 1849. Der kom mere Liv og Energi i Virksom- hederne og dermed forøget Velstand i alle Klasser. — Det daglige Liv og Hjemmenes Ordning paavir- kedes ogsaa i høj Grad.

Jeg fortalte ovenfor om en Storkøbmand og om det Griseri, som fandt Sted i hans Bedrift, bl. a. ved vor Hovedeksportvare — Smør; og det var gennem- gaaende paa andre Omraader. Om samme Købmand hørte jeg f. Eks., at han aldrig skiftede Undertøj, han gik med det samme Stykke paa Kroppen til det var slidt op. Og jeg tror, at noget saadant var ret almindeligt. Bade var der ikke Tale om. Sorte Negle og urene Tænder havde alle højt op i Samfundet. Særskilte Tandlæger fandtes saa at sige ikke uden- for København. Jeg vil slet ikke tale om Latrinerne, de var forfærdelige. Den offentlige Renlighed var ikke bedre end den private; Gadefejning, Kloak, Vandledning o. s. v. var i højeste Grad mangelfulde. Men efterhaanden og samtidig med Velstanden gik

det fremad med Renligheden og Hygiejnen; Sygeligheden formindskedes og Dødeligheden aftog. Ogsaa paa det aandelige og kulturelle Omraade lysnede det mere og mere. Men det vil føre mig altfor vidt at gaa nærmere ind paa det store Omraade om det menneskelige Fremskridt efter 1850. Jeg maa vende tilbage til mine personlige Oplevelser og Erindringer.

Jeg kom tidligt i Skole, først i en Realskole, der havde Bolig i en mægtig gammel Bygning, med alenetykke Mure og med hvælvede Lofter; det var oprindeligt den biskoppelige Cancellibygning fra den karolske Tid. Det var med Nød og neppe, og med Krudtsprængninger, at man fik den revet ned. Motivet var, sagde man, at der skulde gives Plads for Synet af »St. Knuds Kirke«, som nylig var bleven restaureret og friseret. Men saaledes var Tiden, man savnede historisk Sands. Og lignende Vandalismer skete andre Steder; det værste var vel nok i Viborg, hvor man med Møje rev den vældige, middelalderlige Domkirke ned og i Stedet for opførte en kedelig Kopi af Domkirken i Lund.

Efter Realskolen kom jeg i Latinskolen; det var ikke mit Ønske, men min Fader vilde absolut, at jeg skulde studere. Det gik mig daarligt i Skolen. Det var mest min egen Skyld, mine Interesser gik i andre Retninger end Skolen; men det var ogsaa Skolens Skyld. For den var det formelle Hovedsagen, Systemerne, Inddelingerne, Aarstal og Kongerækker, Sprogene var overvejende Grammatik; og det Hele gik med Lektierperi. Naar man alligevel lærte noget nyttigt, var det fordi adskillige af Lærerne var dyg-

tige. Men mig passede Skolen ikke. Det eneste Fag jeg ret interesserede mig for var Historie. Udenfor Skolen læste jeg især historiske Ting, og, pudsigt nok, Statistik. Jeg læste saaledes med stor Interesse Bergsøes »Den danske Stats Statistik« i 5 Bind, som ellers ikke anses for morsom. Jeg blev Student med 2. Karakter.

Livet i København som Student.

Jeg kom saa til København som Student, i 1862; jeg havde omtrent 800 Kr. i Lommen (deraf havde Fader givet mig sit sidste Værdipapir, en Nationalbankaktie paa 100 Rd., Kurs 160, Resten var oplagte Skolestipendier og nogle SparekasseOpsparinger). Af dette Beløb skulde jeg leve et Aar og tage Eksamen philosophicum, saa maatte jeg selv sørge for Resten. En Student kunde dengang leve for 30 à 40 Kr. om Maaneden. Der gik til Værelse — et lille Rum i en af Studentergaderne i Universitetets Nærhed — 8 à 10 Kr. om Maaneden; til Middag 1 Mark daglig, o: ca 10 Kr. om Maaneden. Der var dengang navnlig to stærkt søgte billige Middags-Restaurationer. Den ene, den jeg begyndte med, var Køhlers i Pilestræde, ved Siden af Berlingske Tidendes Bygning. Vi spiste i et Par store, lidt mørke Sale ved smaa tarvelige Borde uden Dug og i det Hele tarveligt Service, og saa Maden var tavelig og der var ikke synderlig Valg af Retter, af Brød fik vi kun groft Rugbrød, men der var nok af det. Det var kun en blot Affodring, men Prisen var billig — 17 Skilling pr. Dag. Det blev mig

i Længden lidt trist der, og jeg flyttede da over til *Pitzners* Restauration i Silkegade. Det var en udpræget Studenter-Restauration, der spistes i mindre og lavere Stuer, men lysere og solfyldte, der var Dug paa Bordet, og Gafler etc. var pletterede, og ikke pure Jern som hos Køhler. Der var en lang Spise-seddel med en Række Retter, som man frit kunde vælge mellem; og der var Mester Pitzner selv, en høj svær Mand, klædt som Kok, der med overraskende Smidighed og Venlighed opvartede de unge Her-
rer. Jeg følte det som et stort Fremskridt, og blev der lang Tid. Prisen paa Middagsmaden var en Ubetydelighed højere end hos Køhler. Kold Kost kunde man holde sig med for 6 Kr. om Maaneden, og saa et Par Kroner til Lys og Varme. Vadsk fik jeg gratis, da jeg sendte mit Tøj hjem til Vadsk. Naar man havde Ekstra-Udgift til et eller andet, saa maatte man »ligge paa Landet« som det hed sig, o: undvære Middagsmaden. Klæder havde jeg med hjemmefra, og desuden kunde jeg jo faa Faders af-
lagte Tøj syet om til mig. Altsaa det kunde lige gaa; og saa fik jeg endda efter et Par Maaneders Forløb nogle Undervisningstimer i en Realskole à 1 Mark (33 Øre) pr. Time, saa jeg var helt vel situeret, le-
vede overmaade behageligt, arbejdede moderat, tog Del i Studenterlivet og hørte forskellige Forelæsnin-
ger. Jeg begyndte med at høre de to Professorer, der holdt Forelæsninger som Forberedelse til den »filosofiske Eksamen«; det var Sibbern og Rasmus Nielsen. *Sibbern* var den Gang allerede en meget gammel Mand, henved 80 Aar, hans Ydre var som et

ældgammelt Vrag, han var næsten baade døv og blind og hans aandelige Indhold forstenet, hans Forelæsninger var et Udtog af hans to forældede Bøger om Logik og Psykologi, og naar man læste dem var hans Forelæsninger unødvendige. Ved Eksamen kunde det gaa næsten skandaløst til; Sibbern sad paa en Stol nede under Vinduet i et Hjørne af Auditoriet, og rundt om Bordet, hvor Professoren eksaminerede, var der som oftest tæt pakket med Studenter, der stadig hviskede til den af dem, der var oppe til Eksamination, uden at den gamle halv-døve, skikkelige Mand lod som han bemærkede det. Og det fortæltes, at naar man, trods alle Suffleringer ikke kunde svare noget som helst, saa kunde man klare sig, naar man blot remsede op den lange »berømte« og kuriøse Definition paa »Hvad er Livet«, hvormed Sibbern begyndte en af sine Bøger. Sibbern sagde saa dertil: »Ja, det var jo egentlig ikke det, jeg spurgte om, men jeg kan jo mærke, at De dog kan noget,« og saa fik man »temlig godt«.

Rasmus Nielsen var en helt anden Mand, en fuldstændig Modsætning til Sibbern. Han var i sin fulde Kraft, og i Besiddelse af en glimrende Veltalenhed. Det var de Søren Kirkegaardske Ideer, han fremstillede, og udviklede dem med en ligefrem betagende Dialektik. Vi sluttede os alle til ham med Begejstring. Helt forstod vi jo ikke hans Jonglering med Begreberne, men derved forekom han os saa meget mere dybsindig. Den Betydning han havde for os var nærmest den, at hans Kritik og hans Dialektik frigjorde vor Tanke overfor den tørre skema-

tiske Lærdom, der var tyttet i os fra »de lærde Skoler«. Jeg fik »ug« af ham ved Eksamen og var stolt. Og jeg rejste hjem for at holde Ferie. Det gik dengang med Jernbane til Korsør, men fra Nyborg til Odense med »Diligence«.

Ved næste Semesters Begyndelse tog jeg atter til København; jeg havde endnu ca. 200 Kr. tilbage af min Kapital og fik snart flere Skoletimer à 1 Mark pr. Time; jeg hørte Forelæsninger over Jura (Nellemann) og Statsøkonomi (Kayser) og læste flere statsøkonomiske Skrifter af Ricardo, Malthus og Say, og det gik ganske godt i de første Maaned, men saa kom de store Begivenheder, Frederik VII's Død, de politiske Kampe, Striden med Tyskland, der blev mere og mere truende, Krigsforberedelser, Byen vrimlede af indkaldte Soldater, Viften med Dannebrog, patriotiske Taler og Masser af Øl og Punsch og Hurraraab. Studenterne skulde naturligvis med til utallige Møder og Debatter, og der blev ikke megen Tid og Ro til Studeringerne, og det blev endnu værre, da Krigen brød ud i Januar, da Hæren drog ud og mange af Kammeraterne meldte sig som frivillige. Jeg havde Aaret forud været til Session, alt var endnu da fredeligt, og jeg fik 4 Aars »Udsættelse« med min Militærtjeneste, denne Udsættelse blev respekteret, og jeg blev ikke indkaldt da Krigen brød ud; men der var jo ingen Ro til Studier, mange Kammerater var allerede gaaet med, og saa fulgte jeg Eksemplet, tog til Odense og meldte mig der til en Eksercerskole. I Juni Maaned var jeg færdig med Skolen. Min nærmeste

Kammerat i Eksercerskolen i Odense var Student Feilberg, den nuværende medicinske Professor og Overlæge; han skulde ligesom jeg til 5te Infanteri-regiment, der mest bestod af Fynboer. Feilberg og jeg

skulde befordre os selv til Als; vi marscherede jublende og glade i vore ny Uniformer ned igen-nem Fyn til Faa-borg og derfra med en Smakke over til Als. Da vi kom der-over var der end-nu Vaabenstilstand, men snart var den-ne udløben og straks begyndte Fjendtlig-hederne med, at Ty-skerne sendte Gra-nater over efter os. Vor Afdeling laa helt nede ved Sun-



Student Falbe Hansen i 1864.

det i snevre Forpostgrave; der laa vi i 24 Timer ad Gangen og plaffede over til Tyskerne og de til os, Sun-det var jo ikke bredere end at et almindeligt Bøsse-skud kunde naa over. Vi kunde se, at der var stort Røre ovre hos Tyskerne, og høre Rumlen af uaf-brudt Vognkørsel derovre; vi anede, at det vilde komme til et Angreb, og vi antog, at det forberedtes skraas overfor fra den der liggende Skov (Rønhave).

Om Aftenen blev vi trukket tilbage fra Forposterne og laa et Stykke bagved i de »store Løbegrave«. Om Morgenens Kl. 2—3 (tror jeg) den 29. Juni blev vi vækket ved voldsom Skydning. Vi kunde se ud over Sundet og saa, at det var bedækket med en Mængde smaa Baade, der roede over til Als; kort efter spredtes Baadene og flygtede tilbage, det var »Rolf-Krake« (vort Panserskib), der kom os til Hjælp og ved et Par Skud jagede de tyske Baade tilbage. Vi troede, at Tyskernes Angreb dermed var afslaaet, men »Rolf-Krake« trak sig hurtigt tilbage, Overfarten var aaben og fri, og de tyske Baade satte straks i hundredvis over til Als, dækket af et voldsomt Bombardement, der blev svagt besvaret fra et Par danske Batterier. Saa vidt jeg forstaar gik det saaledes for sig: Paa Tyskernes Side var deres Front i Ly af Skoven besat af talrige tyske Batterier og store Infanteristyrker. Nede ved Vandet var der samlet hundreder af Baade; de blev nu i Stilhed sat i Vandet, fyldt med Mandskab og med lange Stager og Aarer sat i Fart over det smalle Sund. Vore Forposter var aarvaagne og begyndte at skyde; men ovre fra den tyske Side blev den danske Kyst saaledes overvældet med Kanon- og Geværild, at det næsten var umuligt at komme de faatallige Forposter nede ved Sundet til Hjælp, og i utrolig kort Tid var vore Forposter overmandet og flere Tusind Tyskere overført, snart kom endog Kanoner over og Heste, som man lod svømme ved Siden af Baadene. Hele den danske Styrke paa denne Del af vor Front udgjorde kun et Regiment, og det blev efter en kort, livlig Kamp sprængt af den langt

overlegne tyske Styrke. Paa dette Tidspunkt blev 5te Regiment, hvortil jeg hørte, kommanderet frem til Hjælp, vi skulde, saa vidt jeg ved, sammen med 18de Regiment standse Tyskernes Fremtrængen mod Syd ved Kjær By. En kort Tid lykkedes det at standse det tyske Angreb, men det varede ikke længe. Vi blev fra to Sider overøst med en Geværild, som jeg aldrig havde tænkt mig mulig, det var som et Hagelvejr af Kugler, vi blev ligefrem overvældet og sprængt og maatte hurtigst muligt flygte tilbage; Tyskerne trængte frem og afskar en Mængde. Jeg og en lille Afdeling paa en halv Snes Mand blev taget til Fange bag et Hegn. Mandefaldet i vor Afdeling var stort, jeg saa flere falde. Da vi først var fanget var Tyskerne skikkelige, og vi blev hurtigt ført over Sundet sydpaa, vi kom om Aftenen til Flensborg, hvor vi blev indkvarteret i en Kirke. Blandt Fangerne var ogsaa min Kammerat Feilberg; men under Marschen ned igennem Slesvig lykkedes det for ham, som var hjemmehørende der paa Egnen, paa en eller anden Maade at flygte fra Fangeskabet.

Næste Morgen gik det videre sydpaa med Jernbane over Hamburg til Berlin og derfra til Fæstningen Kossel i det sydlige Schlesien; vi kom dertil i et Antal af ca. 1000 Mand. Vi blev indkvarteret i Kassematter, der var gravet ud i Voldene, men vi havde umiddelbar Adgang til en Gaardsplads, saa der var nogenlunde god Luft og Lys. Sengelejet var kun Halm og et Uldtæppe. Kosten var yderst tarvelig og lidt kneben. Folkene maatte gaa paa Arbejde og udbedre Fæstningsværkerne. Jeg blev fri for Arbejde, da jeg blev

ansat ved Intendanturen. Opholdet var iøvrigt upaa-
klageligt, og vi blev humant behandlede; det værste
var, at vi alle var fulde af Lus, og det var trods alle
Bestræbelser umuligt at komme af med dem eller blot
at formindske deres Antal. Men vi vænnede os dog
lidt efter lidt til dem. Jeg erindrer, at vi — ca. 3 à 4 af
os — en Dag sad i vore Kassematter og spillede Kort;
uafbrudt maatte vi gnubbe og kløe os, og nu og da
stak en og anden en Haand ind paa Brystet og tog en
Lus og knækkede den; det faldt os ganske naturligt
og normalt, men jeg mærkede mig dog Situationen.

Som Medlem af Intendanturen skulde jeg under-
tiden ind til Byen for at være med til at købe Lev-
nedsmidler til Fangerne; Landet var uskønt, Beboer-
ne var smaa, forsultne og gullige i Ansigterne og fat-
tigt klædte; det slog mig, at de ikke forstod Tysk, de
var næsten alle Polakker eller maaske »Chekker«, og
jeg, som altid havde troet, at Schlesien var »et rent
tysk Land«.

I Kosel blev jeg kun en Maanedstid; Østerrig havde
ønsket at faa nogle af de danske Fanger, formodent-
lig som en Art Sejrs-Trofæ. Der blev udvalgt 100 af
os i Kosel, der sammen med et Udvalg af Fanger fra
andre Fæstninger skulde sendes til Østerrig. Vi af-
rejste med Jernbanen over Oderberg til Wien; her
blev vi modtagne mere som Venner og Gæster end
som Fanger; vi blev indkvarteret i en smuk Kaserne,
blev bespiste og blev derefter, delt i Smaaflokke paa
en halv Snes Mand, der under en Underofficers Le-
delse blev ført omkring i Wien. Overalt vakte vi Op-
sigt og mødte Venlighed, vi kom bl. a. ud i »Wurstel-

prater«, en Art Dyrehavsbakke — hvor vi blev inviteret til at se alt gratis. Vi kom i en Cirkus, hvor vi aabenbart skulde virke som Trækplaster. Paa Hjemvejen blev vi inviteret ind i en stor Ølhalle, hvor vi modtoges med overstrømmende Venlighed og trakteredes med Øl i Massevis. Der blev udbragt Skaaler for Danmark og Østerrig i Haabet om, at vi snart som Østerrigs Vaabenfæller maatte gaa mod Preusserne. Og det varede jo heller ikke længe før Krigen brød ud mellem Preussen og Østerrig.

Det endte med, at da vi sent om Aftenen kom tilbage til Kasernen var vi alle vel»øllede«og glade. Næste Morgen sejlede vi med Dampskib op ad Donau en Snes Mil til Byen Krems, hvor vi blev indkvarteret i en prægtig ny Kaserne sammen med et italiensk Regiment. Det var noget andet end Kasernerne i Kosel, store lyse Værelser med rigtige Senge og brillant Kost. Det viste sig, at de italienske Soldater var fulde af Lopper, men det havde den behagelige Virkning, at i Løbet af faa Dage var vore Lus totalt forsvundne, Lopperne havde spist dem. Det var, sagde Soldaterne, de »ungarske Husarer«, som havde ødelagt det »tyske Infanteri«.

Egnen om Krems er, som det meste af Donaudalen, et dejligt, frugtbart og rigt Land; vi blev udmærket behandlet baade af Autoriteterne og Befolkningen og nød megen Frihed. Landskabsmaler (senere Professor) Fristrup, der var saaret og fanget den 18. April, og jeg, fik Tilladelse til frit at færdes omkring i Krems i en Afstand af 2 Mil. Vi gik omkring langs Donaus Bredder, besøgte Landsbyer og Klostre, slog

os ned i de mange smaa Beværtninger, der især besøgte af Mandskaberne paa Tømmerflaaderne paa Floden, passiarede med Folkene og drak Vin — der var utrolig billig, ofte gratis. Bl. a. besaa vi de prægtige Ruiner »Dürrenstein«, hvor i sin Tid »Ricard Løvehjerte« sad fangen.

Vi blev i Krems en Maanedstid, maatte derefter tage Afsked med vore mange Venner der og rejse hjem-
 efter. Rejsen var ikke behagelig; vi transporteredes lukket inde i Kreaturvogne, 32 Mand i hver, fik saa at sige aldrig — kun i allernødvendigste Tilfælde — Lov til at komme ud, og rejste saaledes i flere Dage — jeg erindrer ikke hvormange — nordpaa. Kosten var Rugbrød, smaa Stykker raat Flæsk samt Vand; vi kom til Stettin og derfra til København med et svensk Dampskib. I København blev vi straks permitteret, og mit militære Æventyr var sluttet; det havde kun varet lidt over et halvt Aar. Det havde jo egentlig været sørgeligt og ikke synderlig ærefuldt for mig som Soldat; men for mig som Menneske havde det haft en stor og god Virkning. Mit Helbred var i Krigen blevet styrket, Nervøsiteten forsvunden, og jeg syntes, at jeg havde samlet et uudtømmeligt Fond af Kræfter og Energi og fremfor alt, *der var kommen Alvor i mig*. Men iøvrigt var jeg meget uheldigt situeret; jeg havde kun utilstrækkeligt af Klæder, mange havde jeg omsat til Kontanter, inden jeg rejste til Krigen; man vidste jo ikke saa lige, om man kom hjem igen, saa jeg havde saa godt som ingen Penge, ingen Slægt og Venner, der kunde og vilde hjælpe mig — trække paa Hjemmet vilde jeg ikke. Og

dog kom jeg igennem, jeg kan nu næsten ikke forstaa hvorledes. Jeg gik straks omkring i København til en Mængde Skoler, og det lykkedes mig at faa nogle Undervisningstimer à 1 Mark Timen. Jeg fik skraabet nogle civile Klæder sammen, lejede et lille Kvistkammer i Dannebrogsgade 24, fik nogle Bøger paa Kredit og begyndte straks at arbejde. Jeg havde 4 à 5 Undervisningstimer om Dagen i Skoler, hørte nogle Forelæsninger og arbejdede hjemme 8 à 10 Timer daglig. En Maanedstid efter min Hjemkomst fik jeg en ekstraordinær Plads paa Walkendorfs Kollegium, det var en betydelig Hjælp — fri Bolig.

Det var en Fordel for mine Studier, at jeg ikke havde Manuduktør — jeg havde ikke Raad dertil. Det statsvidenskabelige Studium var dengang — og er maaske endnu — noget ubestemt og svævende i sin Begrænsning og Form, det var da naturligt, at Studenterne næsten alle brugte Manuduktør og gennem ham fik det nødvendige Pensum tærpet ind i sig. Denne Hjælp maatte jeg undvære, jeg studerede selvstændig, læste fremmede Forfattere, navnlig Stuart Mill, Ricardo, Rau og Roscher. Virkningen viste sig snart, da jeg tog Del i de skriftlige Øvelser paa Universitetet. Mine Besvarelser af Opgaverne var stadig de bedste, og nogle af dem blev specielt fremdragne af vedkommende Professor. Og af mine Studiefæller blev jeg betragtet som et stort Lys; det var egentlig ufortjent, det skyldtes overvejende den Omstændighed, at jeg var nødt til at studere selvstændigt. Mine økonomiske Omstændigheder var tarvelige, og blev

endnu ringere, da jeg i 1865 midlertidig mistede Boli-
gen paa Walkendorfs Kollegium, da Huset skulde
bygges om; jeg flyttede derefter sammen med min
Ven Carl Wied og boede paa et Kvistkammer Ny-



Student Carl Wied.

brogade 22, 5te Sal.

Det var fattigt for os begge, vi fik kun undtagelsesvis Mid-
dagsmad, — og den vi fik, var tynd —, Morgen- og Aftens-
mad var tørt Brød og tyndt Øl eller skummet Mælk, og
samtidig hermed sled vi med Energi i Studierne og med Undervisningstimer i private Skoler til ringeste Betaling.

Efter et halvt Aars-
tid blev baade Carl og jeg syge og maatte

te søge Læge. Vi gik til den bekendte Nervalæge Meyer — for hvem der nu er rejst en Mindestøtte ude paa Strandboulevarden — han undersøgte os og sagde, at vi ikke fejlede andet end Sult. Vi gik saa fra Lægen hen og spiste os en Beuf; det hjalp hurtigt.

Efter den Tid var vi mere forsigtige baade med vort Arbejde og med vor Føde. Efterhaanden

gik det ogsaa bedre med vort Arbejde og med mine økonomiske Omstændigheder, navnlig fik jeg Hjælp ved et Laan af en Ven af Fader, Godsforvalter Plessner, Ravnholt, og han vilde senere ikke have Laanet tilbagebetalt. I 1867 indstillede jeg mig til statsvidenskabelig Eksamen, og den fik et særdeles smukt Forløb, 3 Præ ceteris og Resten Lauder. Dette forklarede tildels det Særsyn, at jeg, som nybagt Kandidat, blev opfordret til at konkurrere om et Docentur i Statsøkonomi, som ventedes at blive oprettet; men Hovedgrunden dertil var vel den, at der ikke var nogen bedre at pege paa. Det statsvidenskabelige Studium stod dengang lavt; og Udsigterne til Fremgang i Statstjenesten var ringe. Der havde desuden med de foregaaende Professorer været gentagne Uheld. Af de først ansatte Professorer var *Bergsøe* en Særling, der endte med Selvmord; *Kayser* var en dygtig Statistiker, men hans Studier af Nationaløkonomi var dilettantiske, han var oprindelig Læge, en fremragende Læge; kort før jeg begyndte mine Studier, udviklede en Sindssygdom (Blød Hjerne) sig hos ham, og han faldt kort efter helt sammen. *David*, som den Gang var Direktør for Statens statistiske Bureau, havde paataget sig under Professor-Ledigheden at holde Forelæsninger over Nationaløkonomi og Statistik. At han var videnskabelig kompetent dertil er utvivlsomt — og det mere end nogen anden Samtidig. Men han stod just midt i den skæbnesvangre politiske Strid, som førte til Krigen i 1864. Han var Kongens intime konservative Raadgiver imod de fremstormende Nationalliberale. Intet Under da, at

han forsømte sine Forelæsninger. Han sagde engang selv til mig, at han »havde taget sig sin Opgave som Professor overmaade let,« — jeg mindes ogsaa, at jeg engang vilde høre hans Forelæsninger; men hver Gang



Professor N. C. Frederiksen.

jeg mødte var der Opslag om, at han var forhindret; og næste Semester var der Opslag om, at han fortsatte sine Forelæsninger fra forrige Semester, og det gjorde han paa den Maade, at han slet ingen holdt.

Benzon-Buchwaldt var kun kort Tid Professor. Han forlod Universitetet og gik over til Administrationen som Departementschef. *L. Holst* vilde sikkert

være bleven en dygtig Professor, men hans Stilling ved Universitetet varede kun et Par Aar, saa døde han. I 1863 blev *N. C. Frederiksen* Docent og et Aar efter Professor i Nationaløkonomi. Han var en fremragende Begavelse og en i høj Grad elskværdig Personlighed, men han var kommen for hurtigt og let til alt. Grundlaget for hans Studier var Bastiat, som han var en fanatisk Tilhænger af; paa hans Teorier byg-

gede han en Række af Lærebøger, der var lette og klare, men ensidige. Hans Ulykke blev, at han vilde overføre sine Teorier i Praksis, i Politik og i det store Forretningsliv, og der slog de ikke til. 1877 søgte han bort fra Universitetet. Men trods alt har han været til Gavn for Studiet, og det er fra hans Tid, at Studiet i Nationaløkonomi ved vort Universitet daterer sin Fremgang.

Kort Tid efter at jeg havde bestaaet Eksamen med et saa udmærket godt Resultat, blev jeg af Professor Frederiksen opfordret til at samle mine Kræfter og Studier for om muligt at deltage i en Konkurrence om det ved Professor L. Holsts Død ledigblevne Professorat i Statsøkonomi; jeg efterkom Opfordringen og begyndte straks efter min Eksamen at forberede mig til Konkurrencen. Foreløbig skulde jeg imidlertid have noget at leve af og begyndte straks at manuducere. Jeg fik hurtigt en Mængde Manucenter, og det betalte sig efter mine Forhold glimrende; jeg fattige Fyr, der havde levet af Skoleundervisning for 20 Øre eller 35 Øre pr. Time, fik nu pludselig den 10 eller 100 dobbelte Betaling; det forekom mig forunderligt, at Pengene saaledes strømmede ind til mig. Samtidig forberedte jeg mig til Professorkonkurrencen, saa jeg var stærkt optaget, for stærkt, thi det vedvarende, intensive Arbejde svækkede mit Helbred. Aaret efter i 1869 begyndte Konkurrencen, tre indstillede sig, men den ene af dem var nærmest kun nominel og han faldt hurtig fra. *William Scharling* og jeg var da de eneste Konkurrenter. Vi fik følgende Opgave til Professor:

konkurrencen: »Hvilke Forandringer er der foregaaet i Priserne og Arbejdslønnen i Danmark siden Amerikas Opdagelse og hvilken Del deraf kan tilskrives Forandringen i Produktionen af ædle Metaller?« Det var en stor og smuk Opgave, men den krævede et uhyre stort Arbejde; vi fik et Aar til Besvarelsen, og det var en kneben Tid. Vi blev dog begge færdig med Arbejdet i rette Tid og Besvarelsene foreligger trykt. Scharlings Bog (Pengenes synkende Værdi) var litterært set, bedre og fyldigere end min, han var jo ældre og mere litterært udviklet end jeg; men principielt set, som Besvarelse af Opgaven, stod min Bog utvivlsomt over hans. Jeg gik direkte løs paa Spørgsmaalets Kerne og brugte en Metode, hvorved man ligefrem kunde maale Pengenes Værdiforandringer ved et rationelt Gennemsnit af Priserne. Det var en Metode, som kort forinden var udfundet af Professor Stanley-Jevons i Manchester og derefter anvendt en enkelt Gang af Dr. Laspeyres. Det varede noget inden man i Udlandet blev opmærksom paa hans Metode og dens praktiske Betydning; og herhjemme var den den Gang fuldstændig ukendt. Medlemmerne i Konkurrencekomiteen stod derfor ogsaa usikre overfor Metoden; og dens Majoritet, der bestod af gamle Mænd, foretrak Scharlings Afhandling. I den paafølgende mundtlige Forelæsning skulde vi forsvare vore Afhandlinger. Det store Auditorium var propfuldt af Tilhørere, og i mit Foredrag rev jeg dem saaledes med, at jeg ved Slutningen hilstes med enstemmigt og stærkt Bifald. Det hjalp imidlertid ikke, Scharling blev valgt. Jeg bemærker,

at den omtalte Metode, som jeg benyttede til at maale Prisforandringerne, senere slog igennem i England og derfra hurtigt udbredte sig over hele den civiliserede Verden, det er den nu saa bekendte »Index Metode«, der bl. a. kan benyttes som et Barometer for den økonomiske Situation, hvilket jeg allerede i 1869 havde bemærket, at den kunde anvendes til.

Da jeg et Par Dage efter Konkurrencen en Aften kom hjem paa Walkendorfs Kollegium, hvor jeg boede, fandt jeg i min Brevkasse et Visitkort, hvorpaa der stod »Martin Levy«. Jeg kendte ham ikke, men erfarede snart, at det var en højtstaaende Embedsmand (Departementschef i Finansministeriet) og anset Nationaløkonom. Jeg aflagde ham et Besøg, og han udtalte for mig, at han og nogle Venner beklagede meget, at jeg ikke havde sejret i Konkurrencen, og at han paa *deres og egne Vegne vilde tilbyde privat at betale mig Professorgage, indtil jeg kunde blive ansat ved Universitetet*. Det var jo et stort og overraskende Tilbud, og det kom fra en Mand, som jeg ikke havde nogetsomhelst Kendskab til. Jeg forhørte mig om ham hos én, der kendte ham — det var Redaktør Bille ved »Dagbladet«. Billes Svar var: »Martin Levy lever for at afhjælpe Uret og Skade, og det ikke alene, hvor det direkte møder ham i Livet, men han ligefrem opsøger saadanne Tilfælde, hvor han kan afhjælpe Uretten, og han er en meget indflydelsesrig Mand.«

Jeg fik imidlertid ikke Brug derfor; thi kort efter blev der tilbudt mig en Plads som Fuldmægtig i »Statistisk Bureau« med Udsigt til, at jeg kunde blive

den nuværende Chef, Davids, Efterfølger, og dette Tilbud foretrak jeg.

Foreløbig rejste jeg til Udlandet; jeg havde faaet Legater og Rejsestipendier fra alle Sider — det skulde vel være Plaster for mit Uheld ved Konkurrencen. Jeg havde rigeligt med Penge, men besluttede at dele min Rejse i to Dele, først rejse til England i nogle Maaneder og saa Aaret efter en længere Rejse til Nord-Amerika. Jeg tog altsaa til England, det var i Februar eller Marts 1870, jeg var af David introduceret til kendte Statistikere derovre, bl. a. Dr. Farr, og besøgte tillige »Statistical society of London«. Mest Fornøjelse havde jeg af et Besøg i Manchester, hvor jeg besøgte Stanley-Jevons, som var Professor ved »Owens College«. Jeg drøftede med ham »index Methoden«, og han viste mig megen Venlighed og henvendte sig i engelske Kreds Opmærksomheden paa min Bog om Prisbevægelsen og foranledigede, at jeg blev Æresmedlem af det kgl. statistiske Selskab i London og »korresponderende Medlem« af Manchester Selskabet. Efter nogle Maaneders Ophold i England rejste jeg hjem og tiltraadte min Stilling som Fuldmægtig i Statistisk Bureau. Gagen der var i og for sig ikke stor, 900 Rd. (1800 Kr.) aarlig, men mig forekom den rigelig, og jeg giftede mig i August 1870 — dog derom senere. Næste Aar foretog jeg 2. Afdeling af min videnskabelige Uddannelsesrejse. I Slutningen af Januar 1871 skulde Rejsen begynde, men det var et saa forrygende Vejr med Snestorm og en Kulde paa over $\div 20^{\circ}$ Reaumur, at jeg maatte opsætte Rejsen et Par Dage, saa meget mere som min unge

Kone vilde med til Odense, hvor hun skulde opholde sig hos mine Forældre, medens jeg var fraværende i Udlandet. En af de første Dage i Februar, jeg tror det var den 2den eller 3die Februar, afrejste vi fra København. Vejret var nu blevet lidt mildere, men det sneede og stormede. Vi haabede dog at komme frem, bl. a. fordi vi vidste, at Konsejlspræsidenten, Grev Frijs, skulde med samme Tog, og vi gik ud fra, at man vilde gøre alt, hvad der var muligt, for at bringe Toget igennem. Det gik ogsaa frem, men med store Standsninger og ikke længere end til Sorø; der maatte vi stoppe og ligge over paa Hotellet; næste Dag kom vi videre og naaede Korsør; men over Vandet var det umuligt at komme. Bæltet var opfyldt af Ismasser; der af en rasende Storm førtes afsted; intet Skib, ingen Baad kunde komme igennem. Vi maatte tage ind paa Hotellet i Korsør og afvente Bedring af Forholdene, og en saadan kunde komme pludseligt. Flere Gange om Dagen kørte vi ud til Halskov Odde, hvorfra Isbaadene gik ud, men altid forgæves. Kun en Gang kom en Isbaadstransport over fra Fyn, det var 3—4 store aabne Baade med Passagerer, de var helt overisede, Isen tildækkede alt, Baade og Mennesker; de store pelsklædte Mandfolk var saa overisede, at de saa ud, som man kunde løbe paa Skøjter paa Ryggen af dem. Den, der havde klaret sig bedst, var en lille fransk Dame; hun havde kun lette Klæder paa, men hun havde et Fyrfad med Gløder under Skørterne, og det var bedre end tykke Pelse. Iøvrigt saa den hele Transport grusom nok ud, den var kun med Nød og næppe sluppen over, og at komme over til Fyn

kunde der foreløbig ikke være Tale om. Vi ventede saa i Korsør til næste Dag, saa blev der gjort Forsøg paa at komme over; vi indskibede os i de aabne Baade, forsynede med Pelse og Sivsko, og roede saa ud; der var i hver Baad to—tre Fiskere eller Sømænd og en 5—6 Passagerer. Bæltet var fuldt af Is, snart store Flader, snart mindre Stykker, og mellem dem var Vandet fyldt med halvsmeltede tykflydende Isstumper, en Art Is-Vælling. En af Sømændene sad i Forstavnen iført lange Søstøvler, og med Benene i Vandet banede han Vej mellem Isstykkerne, medens en anden af Sømændene stødte frem med Aarer eller Baadshage. — Isen blev af Strømmen ført Nord paa i stærk Fart, og vor Baad manøvrerede mellem de drivende Ismasser; undertiden kom vi godt fremad, nu og da standsedes vi, og ofte maatte vi staa af Baadene ud paa Isen for at lette Arbejdet, og undertiden maatte Baadene løftes helt op paa Isen af det samlede Mandskab fra alle Isbaadene, og derefter maatte Mandskab og Passagerer trække dem som Slæder over Isfladerne. Naar jeg læser om, hvorledes Nordpolsfarerne i vore Dage trækker med Baadene over den drivende Is, mindes jeg om vor Fart over Storebælt i 1871. — Det varede adskillige Timer, hvormange kan jeg ikke sige, saa kom vi til Sprogø. Der havde man allerede længe med Ængstelse iagttaget vor Fart, og vor Ankomst var forberedt. — I Fyrmesterens Bolig var der en stor opvarmet Stue og dækket Bord med varme, gule Ærter og varm Rompunch. Der var kort forud ankommet en Baadtransport vestfra fra Fyen, saa vi var

samlede vel en halvhundrede Mennesker hos Fyrstemesteren, og med Jubel udbragtes der ved Bordet en Skaal for min Hustru, den eneste Dame, der var med paa Turen. — Men naar kunde vi komme videre? Det saa ikke godt ud. Rundt om Øen var der, saalangt Øjet kunde række, ufremkommelige Ismasser. Vi kunde risikere, blev der sagt, at blive indelukket paa Sprogø i flere Dage. — Men bedst som vi sad og drøftede Situationen, hørtes der Raab om, at Isen skiltes vestpaa, at der var fremkommen en Revne i Isfladen, og at vi maatte skynde os og indskibe os i Baadene. Og det var rigtig nok, Strømmen havde aabnet en Revne i Isen med fuldstændig aabent Vand, Baadene roede skyndsomt ud i den og kom uhindret frem. Men det saa lidt farligt ud, Revnen var smal, paa begge Sider ragede Isen saa højt op, at det syntes umuligt at løfte Baadene op paa den, og i den rivende Strøm, der drev det hele afsted, kunde Isen let klemme sammen om os. Men Lykken hjælper den dristige, og godt gik det, vi kom lykkelig ud paa mere aabent Vand og roede rask over mod »Knudshoved« paa Fyens Siden. Der ventede allerede Vogne paa os, og vor Isbaadsfart var sluttet; den havde varet fra om Morgen til ud paa Eftermiddagen. Imidlertid havde det Rygte udbredt sig, at nogle af Isbaadene var bleven afskaaren og drevet nordpaa, deriblandt den Baad, hvori min Kone og jeg befandt os, men det var heldigvis urigtigt, det var en anden Baad, i hvilken bl. a., efter hvad der senere fortæltes, Holger Drachmann (Digteren) befandt sig, der drev nord-

paa og landede først Nord for Fyen paa Øen Æbelø. Min Kone og jeg kom i god Behold til Knudshoved og derfra til Nyborg og Odense.

I Odense blev min Kone hos mine Forældre og jeg rejste videre med Nordamerika U. S. som Maal. Om Overrejsen dertil har jeg ikke videre at berette; den foregik over England, hvor jeg blev et Par Dage og paany besøgte Professor Jevons i Manchester. Fra Liverpool rejste jeg pr. »Inmann Line« med Dampskibet »City of London«, og da jeg regnede ud, at det kneb med mine Pengemidler, tog jeg Retourbillet — hvad jeg ellers ikke holder af — for saaledes at sikre mig Midler til Hjemrejsen. Overrejsen til Amerika gik nogenlunde godt, om end Vejret var ret haardt, men det blev særlig ubehageligt derved, at der i Irland (Queenstowne) kom en hel Del fattige Irlændere ombord, og blandt dem udbrød der en »Koppeepidemi«, vi maatte alle lade os vaccinere, og da vi kom til New York, blev det os forbudt at komme i Land; efter nogle Forhandlinger med Autoriteterne — maaske med nogle Bestikkelser — fik vi dog Tilladelse til at gaa fra Borde; men ubehageligt var det dog, og Samlivet paa Skibet med nogle af Irlænderne var ret ubehageligt. Jeg kom saa til New York, tog ind i et lille dansk Hotel, som var anbefalet mig hjemmefra. Jeg fik straks ved min Ankomst til New York en økonomisk Forskrækelse; jeg tog en Droske fra Skibet til Hotellet, den kostede 4 Dollars: ca. 16 Kr. — muligvis var jeg bleven snydt af DroskeKusken —, det hele Beløb, jeg havde tilbage til mit Ophold i Amerika var knap

1000 Kr.; og et Hotelophold kostede ca. 4 à 5 Dollars om Dagen. Jeg maatte altsaa regne den nøje ud; men jeg var ung og let den Gang, og det viste sig da ogsaa, at naar man var økonomisk og passede paa, kunde man leve næsten ligesaa billigt i U.S. som i Danmark, men man maatte ikke rejse for meget omkring og ikke bo paa Hotel, men leje et Værelse og holde sin egen Husholdning. — Jeg gik straks ud i Byen for at finde min Broder *Albert*, der var rejst til New York Aaret forud, og i sine Breve havde angivet sin Adresse, denne viste sig at være en Kafé, hvor han holdt til. — Men i Kaféen vidste man ikke, hvor han var, han havde ikke været der i flere Maaneder. Jeg blev ked af det, han var det eneste Menneske, jeg kendte i Amerika, og jeg havde glædet mig til at være sammen med ham. — Sent om Natten blev jeg i Hotellet vækket, det var min Broder *Albert* der kom, og glad blev jeg. »Naa, du har vel i din Kafé faaet at vide, at jeg var kommen og boede i dette Hotel?« — »Nej, jeg kommer lige fra N. N.,« og han nævner en By i en af de sydlige Stater — jeg har glemt Navnet — »jeg stod just og dekorerede en Kirke«, han var Dekorationsmaler, »da jeg fik et Brev fra dig, der var afsendt fra Kjøbenhavn i December Maaned og meldte, at du afrejste til New York. Det har været adresseret min Stamkafé og har ligget der i flere Uger, indtil en Ven af mig, der kendte mit Opholdssted, har sendt det efter mig. Jeg forlod øjeblikkeligt mit Arbejde, fik en Anden til at overtage det resterende Arbejde og rejste straks med et Dampskib,

der anløb os paa Vejen fra New Orleans, sejlede nordpaa i to Dage, kom for en Time siden til New York og gik tilfældig til dette Hotel, hvis Vært jeg kender, og erfarer der, at du netop er kommen her- til.« — Det var jo et mærkeligt Træf, men et Par Dage efter mødte et lignende. — Jeg var af den danske Konsul inviteret til Inspektion over »Castle Garden«, hvortil alle Emigranter ankom og blev inspiceret. Alle Emigranterne passerede gennem en smal Passage, hvor Inspektøren stod og noterede dem efter Nationalitet; han havde en mærkelig Evne til straks at se paa enhver Emigrant, hvor han var fra — det var Udseendet, Manererne, Dialekten, Dragten, Haandbagagen m. m., der vejledede ham. — Jeg stod ved Siden af ham og beundrede hans Færdighed i Sorteringen. »Det er en Russer, det er en Italiener, en Irlænder, en Svensk og den der Bonde er Dansk, rimeligvis fra Lolland eller Fyen.« »Ja,« lød det fra Bonden paa godt Fynsk, »jeg er fra Tommerup, og det er vel Prokurator Hansens Søn, jeg skal hilse Dem fra Deres Fader og fra Deres Kone«. — Han havde, lige inden han rejste, været inde hos Fader og faaet en Sag ordnet, og han og min Kone, der kom til Stede, bad ham for Spøg at hilse mig i Amerika; han løb fra Fader lige til Jernbanen og rejste umiddelbart efter til Amerika, og det første Menneske han møder — er mig. Det var en overraskende Glæde at faa en saadan umiddelbar frisk Hilsen fra Hjemmet, det gav mig et Indtryk af, at »Hjemmet dog ikke var saa langt herfra«.

Den danske Konsul i New York, *General Chri-*

stensen, der i Gesandstens Fraværelse fungerede som *Chargée d'Affaires*, var en sjælden elskværdig og tjenstvillig Mand; og da han tillige var en indflydelsesrig og anset Personlighed, blev min Introduktion til ham af allerstørste Betydning for mig. Det er ham, jeg kan takke for, at jeg fik saa godt et Udbytte af min Rejse.

I New York satte jeg mig, saa godt det kunde gøres, ind i Forretningslivets Principper, og særlig satte jeg mig ind i Livsforsikringsvæsenet og Statens Kontrol med dette; det var noget, som Formanden i vor Statsanstalt for Livsforsikring, Geheimeraad Fenger, havde anmodet mig om, og jeg har siden, da jeg kom i Forbindelse med det gensidige Forsikringselskab »Danmark«, haft Gavn af, hvad jeg i sin Tid lærte i Nordamerika.

Fra New York rejste jeg til Washington, hvor Unionens statistiske Administration, bestyredes af Young — og for Folketællingens Vedkommende af Walker. Ogsaa Finansministeriets Kontorer besøgte jeg. Overalt blev jeg modtaget med stor Velvillie og fik interessante Oplysninger.

Min almindelige økonomiske Opfattelse gik allerede forud i Retning af Liberalisme og Individualisme, og dette blev forstærket ved mit Ophold i Amerika. Naar jeg sammenlignede Verdens to største Statssamfund, U. S. og Rusland, fik jeg den Opfattelse, at begge disse Lande er lige i umaadelige naturlige Rigdomme, men det ene Samfund er bleven forholdsvis fattigt, det andet overordentligt rigt; jeg ser ikke rettere, end at Hovedaarsagen dertil er, at

i *Rusland* er Princippet Tvang og Regulering fra oven og det baade i Stat og Kommune og i den sociale Ordning; i *Amerika* er Princippet Frihed og Selvansvarlighed baade i det offentlige og i det private økonomiske Liv. Det er dette System, der har gjort Amerika rigt. Om det ogsaa har gjort Menneskene derovre bedre og lykkeligere, er maaske en anden Sag. Jeg for mit Vedkommende er kommet til det Resultat, at det amerikanske Princip ogsaa i human og kulturel Henseende er det bedste. Dermed være dog ikke sagt, at den ubetinget fri Konkurrence i alle Henseender er det bedste; jeg er efterhaanden i mit senere Liv kommen til at erkende, at den fri Konkurrence bør begrænses og reguleres paa mange Punkter, navnlig af sociale Hensyn.

I Begyndelsen af Juni Maaned 1871 rejste jeg hjem; mødtes med min kære Hustru i Fredericia, derfra til København, hvor jeg genoptog mit Arbejde i Statistisk Bureau.

1870 — Statistisk Bureau — 1878.

Jeg kom ind i Statistisk Bureau som Fuldmægtig; selvfølgelig vakte dette nogen Misstemning hos det øvrige Personale, der mistede en Chance for Avancement, — maaske ogsaa hos dets Chef, David.

Jeg skrev et Par Smaaafhandlinger om Amerika i Tidsskrifter og begyndte en Undersøgelse om Arbejdslønnen paa Landet i Danmark før og nu (i »Ugeskrift for Landmænd«). Jeg havde indsamlet en Række Oplysninger — med Hjælp af »Ugeskrift for Landmænd« — og havde ud fra dem paavist, at Stig-

ningen i Arbejdslønnen i Landbrug ikke havde staaet i Forhold til Livets Fordyrelse, og at Forholdene for Landarbejderne derved var bleven meget uheldige. — Senere er dette Forhold jo forandret noget.

Landhusholdningsselskabet opfordrede mig til i et af Selskabets Møder at holde et Foredrag om Arbejderspørgsmaalet paa Grundlag af min Artikel i Ugeskriftet. Mødet var ikke ret talrigt besøgt — Arbejderspørgsmaalet stod jo ikke paa Tidens Dagsorden — men blandt de Mødende var min høje Chef, David, han mødte i fuld »Galla« og ledsaget af Bureauets Souschef, »Bregendahl«. Da jeg havde holdt mit Foredrag, kom David op paa Kathederet, og han holdt der en Tale, hvori han angreb mig stærkt, næsten voldsomt: mit Udgangspunkt, de faktiske Angivelser, Tallene, var aldeles forkerte, sagde han, de viste netop de modsatte Bevægelser, de Resultater, jeg var kommen til, var meningsløse og selvmodsigende, det hele var et letfærdigt Arbejde. — Jeg stod aldeles betuttet over dette Angreb; det var aabenbart Hensigten at slaa mig videnskabeligt og moralsk ihjel og gøre mig umulig i Bureauet. Jeg kunde ikke paa Stedet imødegaa de anførte Data, dertil krævedes en Undersøgelse af de statistiske Tabeller; jeg kunde kun i al Almindelighed hævde Rigtigheden af mine Tal og Resultater. Jeg var overbevist om, at jeg havde Ret; men selv om saa var, kunde et saadant Angreb fra en fremragende Mand som Konferensraad David, min høje Chef, virke knusende paa min Anseelse og paa mine Udsigter. Men Resultatet blev et andet, det viste sig

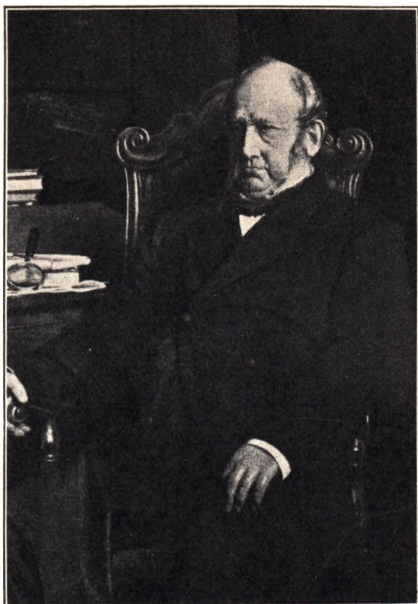
ved nærmere Undersøgelse, at David havde læst fejl i de statistiske Tabeller, og at det var mig, der havde Ret. Han maatte gøre mig en Undskyldning —, kort Tid efter tog han sin Afsked, og jeg blev udnævnt til Chef for Bureauet. — Jeg maa dog sige til Undskyldning for David, at han var en meget gammel Mand, og at hans Syn var saa svagt, at det kunde lede ham vild i de statistiske Tabeller; han var derhos sygelig, led af Sukkersyge, og var derfor meget nervøs; jeg er ogsaa tilbøjelig til at tro, at det var andre i Statistisk Bureau, der stod bag ham og hidsede hans pirrelige Temperament op imod mig.

Jeg blev Aaret efter Chef for Bureauet med Kontorchefs Charge, og foreløbig skulde jeg sortere under Generaldirektør *Ramus* som Leder; men da *Ramus* et Aarstid efter døde, blev ogsaa »Ledelsen« af Bureauet overdraget mig, saa at jeg blev Bureauets Direktør, og stod som saadan direkte under Finansministeren — det var dengang *A. F. Krieger*. Det var ham jeg kunde takke for min Ansættelse i Bureauet og for at mit Avancement dér skete saa ekspedit, Jeg har ogsaa ved senere Lejlighed mærket hans venlige og myndige Støtte. *Krieger* var en Mand, der stillede store Fordringer til sine Undergivne. Han hadede *Slendrian*, forlangte at alle Sager skulde ekspederes hurtigt; en af hans Kontorchefer sagde om ham, at han forlangte Sagerne besørget »snarest muligt, helst lidt før«. — Det kunde imidlertid ogsaa gøres nødigt, thi i flere af Kontorerne herskede den Gang en slem gammel *Slendrian*; jeg havde saaledes en Fuldmægtig, der saa-

vidt mulig fulgte den Regel, at ingen Sag maatte ekspederes før 6 Uger efter, at den var indkommen; og i et af Ministerierne (det var ikke Finansministeriet) havde man den Praksis, at der kun afgik Post to Gange om Ugen (jeg tror, det var Tirsdag og Fredag), og da jeg søgte om Grunden dertil, blev det sagt, at det var en Tradition fra den Tid — i Diligencens Tid, 50 Aar før — da der kun afgik Post to Gange om Ugen til Hamborg, og den traditionelle

Forretningsgang havde holdt sig der efter. — Jeg tør dog ikke indestaa for Rigtigheden heraf, men saaledes for-
 taltes det i »den røde Bygning«. Men selvom Krieger vilde have Sagerne færdig hurtigst muligt, tillod han ikke Overfladiskhed, han forlangte grundig og omhyggelig Undersøgelse og fulgte selv med paa alle Omraader, han besad en omfattende Viden og holdt sig stadig à jour.

En af Assistenterne i hans Sekretariat havde bl. a. den Opgave, at gennemlæse en Mængde indenland-



Finansminister Krieger.

ske og udenlandske Aviser og Tidsskrifter, og notere op, hvad der kunde have Interesse for Finansministeriet, og flere Gange om Ugen maatte han referere for Ministeren, hvad han havde bemærket. — Og var der en større finansiel Sag paa Dagsordenen, blev der ofte givet en af hans Embedsmænd den Opgave, at give en almindelig Oversigt over dens Udvikling. Jeg har selv faaet adskillige af den Art Opgaver. Krieger var den dygtigste, den mest fremragende af de mange Ministre, jeg har haft at gøre med; men han var en stræng Mand, han gjorde store Fordringer til sine Embedsmænd og var maaske tilbøjelig til at se lidt for meget paa det formelt korrekte.

Den betydeligste af Kriegers Efterfølgere som Finansminister var *Estrup*, som var min Chef i adskillige Aar. Han var ikke en Videnskabsmand og Tænkter som Krieger; men han var en sundt tænkende, praktisk, forstandig Mand, og han var en overmaade behagelig Minister for sine Embedsmænd, han kørte maaske med vel slappe Tøjler, lod Embedsmændene raade nogenlunde frit, naar de blot ikke blandede sig i Politik. — Hans Kundskaber var maaske lidt for begrænsede; men han havde en klar og hurtig Tanke, en energisk Villie og satte sig godt ind i Sagerne — dog ikke ved Læsning og Studeren som Krieger — men mest ved mundtlig Diskussion; han klarede lidt efter lidt sine Tanker om et foreliggende Spørgsmaal ved Diskussion og ved en sand Syndflod af Debatering. — Jeg kom godt ud af det med Estrup, endog særdeles godt, indtil jeg kom ind

paa Politik, saa var det, i alt Fald foreløbig, ude med Venskabet.

Min tidligere Lærer og Ven, Professor Frederiksen, der var Folketingsmand, havde forladt Landet og nedlagt sit Mandat. Fra hans tidligere Kreds opfordrede man mig til at stille mig som Venstres Kandidat, og mit Valg var sikret. — Inden jeg endelig bestemte mig til at modtage eller afslaa Kandidaturen, henvendte jeg mig til min Chef, Estrup; han erklærede, at det at være Rigsdagsmand var uforeneligt med min Stilling og at, som han sagde, »Kongen var enig med ham derom«; det betød, at jeg vilde blive afskediget, hvis jeg stillede mig og valgtes. — Saa slog jeg Retur, jeg erkendte ogsaa, at Stillingen som Direktør for Statistisk Bureau ikke saa godt lod sig forene med Rigsdagsvirksomhed; jeg stod jo i min Stilling umiddelbart under Ministeren, maatte ofte skaffe ham Oplysninger og fungere som en Slags Sekretær for ham m. m. — Jeg maatte altsaa indrømme, at Estrup egentlig havde Ret, da han forbød mig, at lade mig vælge til Rigsdagen. Imidlertid blev senere min Opfattelse noget ændret, da jeg ikke længe efter forlod min Stilling i Bureauet og min Eftermand, Marius Gad, kort efter sin Udnævnelse stillede sig og blev valgt til Folketinget — ganske vist som »Højremand«, medens jeg nærmest var »Venstremand«. — Jeg var iøvrigt meget vel fornøjet med min Stilling i Bureauet, jeg fik indført adskillige vigtige Reformer i det statistiske Arbejde, saaledes fik jeg indført en Værdiberegning af Indførsel og Udførsel — før havde man kun haft Kvantitets-

opgørelse; ved Beregningen havde jeg blandt vigtigere Indførselsvarer medtaget »Oliekager«; en højtstaaende Embedsmand haanede mig, fordi jeg i Værdiopgørelsen havde medtaget »Kager«, han troede, det var Konditorkager. Endvidere foretog jeg en betydelig Udvidelse af



Forfatteren som Professor.

Landbrugsstatistikken og indførte en Reform af Retsstatistikken m. m. Det var ret væsentlige Fremskridt, og jeg modtog paa forskellig Maade Anerkendelse derfor, jeg fik i ung Alder

Ridderkorset og Estrup udtalte for mig, at det var hans Agt at forandre min Stilling til en

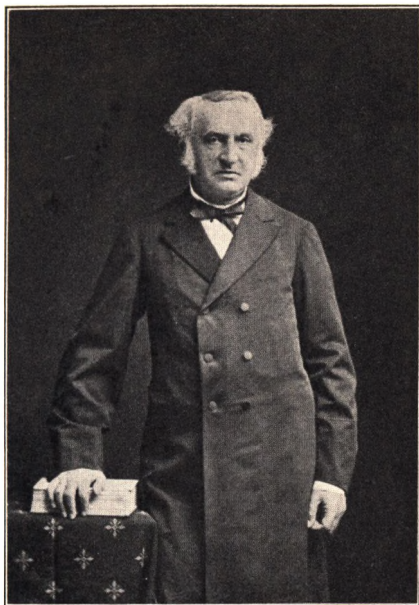
egentlig Departementsstilling. Imidlertid forlod jeg alligevel 1877 Bureauet og gik over til Universitetet, hvor der netop var bleven en Professorpost i Nationaløkonomi ledig. Mit Motiv dertil var fornemlig den større Frihed til Studeringer ved Universitetet. Jeg havde dog en Betænkelighed, at mine Indtægter ved denne Forandring i Stilling vilde blive noget formindskede. Men en Dag fik jeg et Besøg af

egentlig Departementsstilling. Imidlertid forlod jeg alligevel 1877 Bureauet og gik over til Universitetet, hvor der netop var bleven en Professorpost i Nationaløkonomi ledig. Mit Motiv dertil var fornemlig den større Frihed til Studeringer ved Universitetet. Jeg havde dog en Betænkelighed, at mine Indtægter ved denne Forandring i Stilling vilde blive noget formindskede. Men en Dag fik jeg et Besøg af

Nationalbankdirektør Levy; han sagde, at indflydelsesrige Mænd paa Børsen vilde sætte Pris paa, at jeg blev Professor i Nationaløkonomi, og at man vilde sørge for, at jeg blev valgt ind i Bestyrelsesraadet for forskellige større Forretningsselskaber, hvorved jeg vilde faa Honorarer, der rigeligt vilde dække mit Tab ved at forlade min Stilling i Ministeriet. Jeg vilde derved tillige faa Lejlighed til at see, hvorledes de nationaløkonomiske Theorier virkede i Praksis.

Jeg kendte Direktør Levy (der var en Broder til den foran omtalte

Departementschef Levy i Finansministeriet) fra »Nationaløkonomisk Forening«s Møder, og tillige fra en finansiel Kommission, i hvilken han var Formand og jeg var Sekretær. Han var en Mand for hvem jeg nærede den største Højagtelse, og jeg fulgte derfor hans Raad og indgav min Ansøgning til Kultusministeriet om Ansættelse som Professor i Nationaløkonomi og Statistik. Ansøgningen blev hurtigt bevilget.



Nationalbankdirektør Levy.